

ПРАВОВІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРШИМИ УКРАЇНСЬКИМИ СПОЖИВЧИМИ КООПЕРАТИВАМИ

Волошкевич Геннадій Андрійович –

доцент кафедри державно-правових дисциплін Черкаського
національного університету ім. Б. Хмельницького,
кандидат юридичних наук, доцент

При організації на землях Наддніпрянської України перших кооперативних організацій, значну увагу було приділено питанню визначення механізму управління товариством. На перший погляд, може здатися, що він був цілком подібний до європейських зразків, оскільки ґрунтувався на класичній трьохланковій моделі, виробленій рочделівцями, а саме: загальні збори, правління, ревізійна комісія. Проте, більш детальний аналіз виявляє ряд суттєвих відмінностей, які свідчать про особливий шлях розвитку вітчизняної кооперації.

Вищим органом управління справами товариства були загальні збори його членів. Як правило, брати участь у їх діяльності мали лише повноправні члени, тоді як члени-споживачі усувалися від керівництва товариством. Непоодинокими були й випадки, коли до участі в загальних зборах не допускали і тих пайовиків, які не встигли внести повного паю. Зокрема, у § 9 статуту Катеринославського споживчого товариства вказувалося: «Особа, що не внесла повного паю, не вважається членом товариства і не користується членськими правами». Звісно, що подібні положення були далекими від розроблених кооперацією демократичних принципів управління товариством, за якими усі члени товариства, незалежно від розміру паю, володіли рівними правами та обов'язками і мали право брати участь у керівництві своїм кооперативом.

Сфера компетенції загальних зборів була визначена досить широко, зокрема, до їх відома належало вирішення таких важливих питань внутрішнього життя товариства, як: визначення розміру та порядок формування капіталу товариства, установа величини пайових та вступних внесків, обрання керівних та контрольно-ревізійних органів, затвердження фінансової документації, визначення загальних засад та напрямків господарської діяльності товариства, встановлення порядку розподілу отриманих прибутків, внесення змін до статутів тощо.

Незважаючи на такі суттєві повноваження, слід визнати, що загальні збори товариств не відігравали значної ролі в житті перших

кооперативних об'єднань. Це, передусім, обумовлювалося причинами організаційного характеру. Відповідно до положень статутів, загальні збори вважалися дійсними лише в тому разі, коли на них були присутніми не менше ніж 1/5 – 1/6 від загальної кількості пайовиків. Це була досить низька гранична межа, враховуючи, що у складі товариств у середньому перебувало від 200 до 400 осіб. Проте, навіть за таких сприятливих умов значна кількість загальних зборів не відбувалася через неявку членів, унаслідок чого внутрішнє життя кооперативу виявлялося паралізованим.

Намагаючись відновити нормальну роботу органів управління, місцеві кооператори, як правило, вдавалися до зниження мінімальної норми присутності, необхідної для кворуму. Проте, подібні заходи не дали належних результатів, і проблема стабільного функціонування загальних зборів так і не була вирішена піонерами вітчизняної кооперації.

Пасивне ставлення членів до участі у вирішенні загальнотовариських справ ще раз яскраво продемонструвало відсутність у більшості пайовиків належного рівня кооперативної свідомості та виявило їх хибне розуміння суті кооперативної організації. Вони плутали її зі звичайним торговельним закладом чи акціонерною кампанією, де роль учасників обмежувалася виключно матеріальними внесками, і, відповідно, не могли усвідомити необхідності тієї соціально активно поведінки, якої вимагав від них кооператив.

Зменшення ролі загальних зборів, обумовлене низькою активністю пайовиків, призвело до домінування в системі керівних органів товариства його правління.

Правління було постійно діючим колегіальним органом, що обирався загальними зборами на термін, визначений у статуті організації. Формально правління було залежне від загальних зборів і відповідало перед ними за свою діяльність. Проте, фактично в багатьох випадках складалася зовсім протилежна ситуація – члени правління диктували свою волю іншим пайовикам, не звертаючи уваги на їх протести. Існування подібних перекручень у сфері управління кооперативного товариства, безвідповідальність його керівництва та часті зловживання своїми посадовими обов'язками, на нашу думку, було прямо пов'язане з бездіяльністю загальної маси членів-пайовиків, про яку ми вели мову попередньо.

Склад правління, як правило, становив від 3 до 6 осіб. На них покладався обов'язок управління усіма справами товариства – безпосередньо або за допомогою спеціального апарату найманих

працівників. В останньому випадку поставало питання про розмежування їх посадових обов'язків. Слід зазначити, що в тогочасній європейській практиці кооперативного руху існували дві моделі розподілу повноважень між правлінням та найманими працівниками. Відповідно до першої, німецької, члени правління повинні брати безпосередню участь в оперативній роботі кооперативу, отримуючи за це відповідну платню. Згідно з другою моделлю, англійською, керівництвом поточними справами займався найманий управляючий, а правління лише контролювало його діяльність і виконувало свої функції на громадських засадах. Аналіз діяльності та статутів перших українських споживчих товариств показує, що обидві моделі були застосовані на практиці вітчизняними кооператорами. Так, у Київському споживчому товаристві управління всіма справами здійснювалося оплачувані правління, а в Одеському – спеціально найнятим управляючим. Однак, не слід вважати, що це було просте механічне перенесення зарубіжного досвіду кооперативної роботи на український ґрунт. У процесі ознайомлення з перевагами та недоліками кожної з означених моделей вітчизняні кооперативні діячі починають розбудовувати власну систему управління, пристосовану до місцевих потреб.

Важливе місце в системі органів кооперативного самоврядування належало ревізійній комісії. Вона обиралася загальними зборами з числа усіх членів товариства, крім: членів правління та осіб, які обіймали в кооперативі оплачувану посаду. Склад комісії був невеликий – 3 – 4 особи, які працювали переважно на громадських засадах. На ревізійну комісію покладалося виконання функцій контролю за господарською діяльністю та фінансовим станом товариства. Своє остаточне рішення комісія повинна була оформлювати у вигляді спеціальних звітів, що підлягали затвердженню загальними зборами.

Таким чином, структура органів управління перших українських товариств хоча і була ззовні і відповідала класичним вимогам кооперації, проте практика їх діяльності та розподіл повноважень між органами свідчив про наявність відступів від демократичних принципів управління кооперативною організацією.

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОВПЛИВУ ПАРТІЙНОЇ ТА ВИБОРЧОЇ СИСТЕМ ПРИ ФОРМУВАННІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Георгізова Іванна Леонідівна –
доцент кафедри державно-правових дисциплін Черкаського
національного університету імені Богдана Хмельницького,
кандидат політичних наук

У демократичному суспільстві єдиним джерелом влади визнається народ, а вибори є легітимним засобом передання влади від нього до правлячої еліти. Якісний склад правлячої еліти, а отже якість самої політики, перебуває у прямій залежності від досконалості виборів. У зв'язку з цим надзвичайно важливо забезпечити досконалість і демократизм самих виборів. Це важливо і з огляду на те, що участь у виборах для абсолютної більшості громадян є не тільки основною, а й єдиною формою участі в політиці. Тому в демократичних суспільствах виборам приділяється надзвичайно велика увага.

Виборча система відіграє надзвичайно велику роль у політичному житті суспільства. Вона справляє значний вплив на формування партійної системи, парламенту, уряду, його стабільність, політичну стабільність у суспільстві в цілому. Існує певна залежність між типами наявних у країні виборчої і партійної систем. Обидві системи перебувають у тісному зв'язку з прийнятою в країні формою державного правління, тому партійна система має велике значення для функціонування демократії [1, с. 137].

Партії виступають посередником між громадянським суспільством і державою та є одним з базових інститутів сучасного суспільства, без якого неможливо уявити існування представницької демократії. Представницька демократія передбачає прийняття владних рішень виборними особами, які отримують легітимні владні повноваження за допомогою інституту виборів. Через них народ визначає своїх представників і наділяє їх мандатом на реалізацію його суверенних прав. Обрання типу виборчої системи потребує практичної оцінки політичних потреб і можливостей держави, це не просто суто технічна проблема, але також проблема, яка торкається культурної сфери, має вартісний вираз і може мати колосальні наслідки для функціонування політичної системи суспільства в цілому. У